

HOLODOMOREN: GRUNNLEGGENDE FAKTA

HVA ER HOLODOMOR?

Holodomor var folkemordet på det ukrainske folket, der en av komponentene var den menneskeskapte hungersnøden i 1932–1933 i Ukraina og de områdene i Nord-Kaukasus hvor den overveiende delen av befolkningen var ukrainsk. Den ble organisert av det kommunistiske regimet i Moskva, der målet var masseutryddelse av ukrainere, ødeleggelse av nasjonal identitet og eliminering av grunnlaget for eksistensen av en egen ukrainsk nasjon. Det endelige målet med Holodomor, som var en bevisst politikk fra Kremls side, var å endelig konsolidere Ukraina som en integrert del av Sovjetunionen og å transformere (russifisere) ukrainerne under dekke av å danne et «enhetlig sovjetisk folk». Myndighetene innså at ukrainernes bevaring av sin egen identitet og bevissthet, som, i strid med Moskvas ønsker, hadde blitt styrket under «ukrainiseringen» på 1920-tallet, etterlot potensielle muligheter for gjen-

opprettelse av ukrainsk uavhengighet og Ukrainas løsrivelse fra Sovjetunionen. Holodomor var ment å eliminere den minste mulighet for et slikt scenario.

Bokstavelig talt betyr begrepet Holodomor «overlagt langsomt drap (utsulting) ved sult». I løpet av 1960- og 1980-tallet spredte dette ordet seg i publikasjonene til den ukrainske diasporaen. Det ble mye brukt på begynnelsen av 1990-tallet, etter Ukrainas uavhengighetserklæring. Den juridiske betydningen av begrepet ble fastsatt i Ukrainas lov «Om Holodomor 1932–1933 i Ukraina» av 28. november 2006.

DEN SOVJETISKE OKKUPASJONEN AV UKRAINA

I oktober 1917 tok bolsjevikene, venstreradikale med Vladimir Lenin i spissen og med kommunismen som ideologi, makten i Russland. Målet deres var å avskaffe privateiendommen, eliminere de velstående sosiale lagene, etablere et diktatur i det tidligere russiske imperiet og senere, ved hjelp av ressursene i de okkuperte områdene, ta makten over hele verden. Det var gjennom de ukrainske områdene at Kreml hadde til hensikt å spre sin innflytelse til landene i Sentral- og Øst-Europa.

For å skjule sine aggressive handlinger opprettet de russiske bolsjevikene Ukrainas kommunistiske parti (bolsjevikene) og proklamerte deretter marionetten Den ukrainske sosialistiske sovjetrepublikk i dets navn. Denne pseudostaten var falsk, og de formelle lederne ble utnevnt fra Moskva. De ukrainske væpnede styrkene og partisangruppene gjorde motstand mot inntrengerne frem til november 1921, men styrkeforholdet var ujevnt, og de russiske kommunistene klarte å okkupere det meste av Ukraina. I desember 1922 ble marionetten Den ukrainske sosialistiske sovjetrepublikk innlemmet i Unionen av sosialistiske sovjetrepublikker.

I kampen mot den ukrainske folkerepublikken brukte de russiske bolsjevikene mye vold mot sivilbefolkningen: Titusener av mennesker ble ofre for den kommunistiske aggresjonen i 1917–1921.

↗ Rødegardistenheter i Kyiv.
Februar 1918.
(Krutsyk R. *Folkekrigen 1917–1932: en guide til utstillingen*).

↖ Medlemmer av Ukrainas provisoriske arbeider- og bonderegjering, Kharkiv. 1919.

← En avdeling arbeidere mobiliseres for å samle inn mat i ukrainske landsbyer. 24. september 1920.
Statens sentrale audiovisuelle og elektroniske arkiv.

HUNGERSNØDEN I 1921–1923

Sommeren 1921 ble det sørlige og østlige Ukraina rammet av tørke, og 26 prosent av de tilsådde arealene brant opp. En omfordeling av kornet som ble høstet i Ukraina til fordel for de sørlige provinsene kunne ha stoppet hungersnøden, men Moskva gjorde noe annet. For å forsyne Moskva, Petrograd og andre russiske byer med korn begynte bolsjevikene å eksportere avlingen som ukrainerne hadde samlet inn. Nødproviantkommandoenes virksomhet, bruken av gisselregimer, sperringer rundt landsbyer, hærenheter, revolusjonsdomstolenes straffe- og undertrykkelsestiltak og under-

trykkelsen av den nasjonale frigjøringsbevegelsen er ubestridelige bevis på Moskvas bevisste kolonialistiske politikk overfor Ukraina.

Først i begynnelsen av 1922 erkjente de russiske bolsjevikene at det var hungersnød i Zaporizjzja- og Donetsk-provinsene og i visse distrikter i Mykolaiv-, Katerynoslav-, Odesa- og Poltava-provinsene. I januar-februar 1922 sultet 12 % av befolkningen i de dårlig høstede provinsene, mens tallet i mai var 40 %. I juli 1922, på den andre internasjonale kongressen for orga-

**I JANUAR-FEBRUAR 1922 SULTET 12 %
AV BEFOLKNINGEN I DE DÅRLIG
HØSTEDE PROVINSENE, MENS TALLET
I MAI VAR 40 %**

En vogn med lik av ofrene for hungersnøden
på vei til begravelseplassen, Kherson.
1921–1922, foto av Gabriel Rapoport.
Khersons regionale museum for lokalhistorie.

Gatebarn. Nikopol, Jekaterinoslav-provinsen.
1921–1922.
Central State Audiovisual and Electronic Archive.

En sultende bondefamilie, Mykolaiv volost, Mykolaiv-
provinsen. 1921.
Statens sentrale audiovisuelle og elektroniske arkiv.

nisasjoner og komiteer for å hjelpe de sultende i Russland, rapporterte den ukrainske delegasjonen at nesten 10 millioner ukrainere trengte akutt hjelp. Mer enn 40 % av de sultende var barn. Den totale statlige hjelpen til Ukraina på den tiden oversteg imidlertid ikke 7,5 prosent av behovet.

Bolsjevikene forholdt seg tause om hungersnøden i Ukraina, og la i stedet vekt på behovet for å hjelpe befolkningen i Volga-regionen. Den 20. august 1921 ble den amerikanske hjelpeadministrasjonen invitert til regionen.

Representanter fra den amerikanske hjelpeadministrasjonen fikk først komme inn i Ukraina i 1922, da restriksjonene rundt å spre informasjon om hungersnøden i Ukraina ble opphevet.

Hungersnøden viste seg å være mer effektiv enn straffeaksjonene. Bolsjevikmyndighetene brukte den til å undertrykke motstand, ettersom sultne ukrainere ikke lenger hadde mulighet til å hjelpe medlemmer av den nasjonale frigjøringsgeriljaen.

DEN KONTROVERSIELLE «UKRAINISERINGEN»

Kommunistenes brutale fremferd skapte misnøye i befolkningen. For å vinne deres tillit lanserte bolsjevikene i 1923 en politikk for «ukrainisering». Den skulle styrke kommunismens nasjonale forankring, siden ukrainerne i 1922 bare utgjorde 23,3 prosent av alle medlemmene i Ukrainas kommunistiske parti (bolsjevikene), og mindre enn 16 prosent av ledelsen.

«Ukrainisering» innebar å utvide bruken av det ukrainske språket i det offentlige rom. Mange ukrainske kunstnere som levde i denne perioden, hadde som mål å skape en kultur i verdensklasse ved å integrere europeisk arv og nasjonal autentisitet. Oleksandr Arkhymenko, Kazymyr Malevych, Oleksandra Ekster (Hryhorovych), Dzyga Vertov og andre fikk internasjonal anerkjennelse.

Den raske utviklingen av ukrainsk kultur, særlig dens masseelementer (populærlitteratur, presse, teater og film), var en uventet bieffekt av ukrainiseringen for bolsjevikene. Josef Stalin innså at situasjonen var blitt farlig, ettersom den ukrainske kvasistatsdannelsen kunne fylles med reelt innhold.

Kreml tydde derfor til forebyggende undertrykkelse. I 1930 ble det holdt en offentlig rettssak i Kharkiv mot medlemmer av den fiktive Unionen for Ukrainas frigjøring, som ble anklaget for å ville løsrive Ukraina fra Sovjetunionen og gjøre landet uavhengig. Rettssaken var ment som en advarsel til ukrainere som næret håp om å gjenopprette sin egen stat.

I løpet av 1930-tallet ble nesten 30 000 ukrainske lærere, vitenskapsmenn og kulturpersonligheter sendt i eksil til konsentrasjonsleirer i Nord-Russland. Slik ble Ukrainas intellektuelle potensial ødelagt.

- ↑ Tiltalte under rettssaken mot Unionen for frigjøring av Ukraina. 1930. Central State Audiovisual and Electronic Archive.
- ← Karikatur av de tiltalte i saken mot Unionen for frigjøring av Ukraina. Tidsskriftet Red Pepper, 1930, nr. 4.

➤ Metropolit Vasyl (Lypkivskij).
Det sentrale statsarkivet for offentlige foreninger og ukrainske studier.

ØDELEGGELSEN AV DEN UKRAINSKE AUTOKEFALE ORTODOKSE KIRKEN

Spredningen av den kommunistiske ideologien var uløselig knyttet til en aggressiv ateistisk propaganda. Bolsjevikene ønsket å eliminere religionen fra alle livets sfærer, og forfulgte «representanter for kulten». Prester og munk ble ofre for den «røde terroren» i 1918–1919, da minst 1500 geistlige ble drept av bolsjevikene. Samtidig ble de fleste kirkelige publikasjoner og teologiske utdanningsinstitusjoner stengt, mange klostre ble avviklet, og de kirkelige brorskapenes aktiviteter ble forbudt. Innen 1931 hadde kommunistene stengt 80 % av kirkene på landsbygda i Ukraina. På landsbygda ble kirkene ofte omgjort til lagerbygninger, mens de i byene ofte ble ødelagt. I løpet av 1920- og 1930-årene ble 49 kristne helligdommer ødelagt bare i Kiev, deriblant Mikaelskatedralen med den gylne kuppel og Trehelgenskirken, begge arkitektoniske monumenter fra 1100-tallet.

En del av denne prosessen var ødeleggelsen av den ukrainske autokefale ortodokse kirken, ledet av metropolit Vasyl (Lipkivskij). Kirkens virksomhet var knyttet til statsdannelsen i 1917–1921, og under bolsjevikenes okkupasjon ble den ukrainske kirken et sentrum for det nasjonale livet, en faktor som kunne bidra til å skape en nasjonal bevissthet hos ukrainerne. Alt dette fikk imidlertid en brå slutt på grunn av undertrykkelse av presteskaper, ødeleggelse og stenging av kirker. Kommunistene provoserte frem en splittelse i den ukrainske autokefale ortodokse kirken ved hjelp av sine agenter: I januar 1930 erklærte noen av kirkens hierarker at den «oppløste seg selv».

Den 27. november 1937 ble metropolit Vasyl (Lypkivskij) skutt og drept i Lukianivska-fengselet i Kiev. Begravelsesstedet hans er ennå ikke fastlagt.

➤ Biskopene i den ukrainske autokefale ortodokse kirke. 1921–1926.
Sentralarkivet for offentlige foreninger og ukrainske studier.

En ukrainsk familie blir kastet ut av hjemmet sitt i landsbyen Udachne i Donetsk-regionen.

Foto av Mark Zalizniak.

Statens sentrale audiovisuelle og elektroniske arkiv.

Under dekulakiseringen ble låven til en bonde tatt fra ham, Donetsk-regionen. 1930, foto av Mark Zalizniak.

Statens sentrale audiovisuelle og elektroniske arkiv.

DEKULAKISERING

Et viktig element i kommunistregimets innenrikspolitikk var å gjøre den frie bonden til et tannhjul i statssystemet. Myndighetene delte bøndene kunstig inn i «fattige», «mellomstore» og «kulakker» og satte de førstnevnte opp mot de sistnevnte.

I desember 1929 erklærte sovjetmyndighetene at de hadde til hensikt å «eliminere kulakkene som klasse». «Kulakkene» ble erklært å være skyldige i alle problemene på veien mot det 'lykkelige liv' som regimet med Stalin i spissen angivelig gjorde sitt beste for å etablere. Straffen for de såkalte «kulakkene», som noen ganger fikk dette stigmaet bare på grunn av sine politiske synspunkter eller motvilje mot lokale aktivister, var utkastelse fra bosetningen til ufruktbar jord eller nord i Sovjetunio-

nen. Eiendommene deres ble konfiskert og overført til kollektivbruk eller fattige på landsbygda.

Dekulakiseringen antok omfanget av en ekte paramilitær operasjon, der den hemmelige tjenesten, Den forente stats politiske administrasjon, spilte en nøkkelrolle. Bare fra 18. februar til 10. mars 1930 ble 19 531 familier — 92 970 mennesker — deportert til avsidesliggende områder i Sovjetunionen. I løpet av 1930–1931 ødela myndighetene til sammen 63 720 bondegårder, og eierne og familiene deres ble deportert fra Ukraina. Mange av dem døde på veien eller i løpet av de første leveårene på de nye stedene på grunn av umenneskelige forhold.

DEN DESTRUKTIVE PROSESSEN
MED Å FRATA UKRAINERNE
DERES ØKONOMISKE
UAVHENGIGHET BLE FULLFØRT
MED KOLLEKTIVISERINGEN

➤ Brødvogn fra kollektivbruket
«10-årsjubileum for komiteen av fattige
bønder» ved masselageret, Odesa. 1930.
*Statens sentrale audiovisuelle
og elektroniske arkiv.*

KOLLEKTIVISERINGEN

Den destruktive prosessen med å frata ukrainerne deres økonomiske uavhengighet ble fullført med kollektiviseringen av jord, husdyr og jordbruksredskaper. Til å begynne med var denne prosessen frivillig, men i slutten av 1929 begynte den såkalte «kontinuerlige kollektiviseringen», og det ble obligatorisk å slutte seg til kollektivbrukene.

Selv om kollektivbrukene i teorien tilhørte bøndene selv, var de forpliktet til å levere en viss mengde landbruksprodukter til staten. Først etter at disse kravene var oppfylt, kunne ledelsen på kollektivbrukene fordele resten av avlingen mellom kollektivbøndene. På denne måten fikk staten en konstant tilførsel av billig brød, samtidig som bøndene ble gjort til rettighetsløse slaver, fullstendig kontrollert av regimet.

Det er verdt å merke seg at Ukraina på slutten av 1920-tallet hadde et velutviklet system av kooperativer — frivillige sammenslutninger som ble opprettet for å forenkle produksjonen og markedsføringen av landbruksprodukter. Landbrukskooperativene beholdt den private eiendomsretten til jord og produksjonsmidler, så disse sammenslutningene var akseptable for ukrainerne, i motsetning til kollektivbrukene som ble innført av sovjetmyndighetene, der all eiendom var felles.

↻ Beslagleggelse av landbruksutstyr til fordel for et kollektivbruk, Berezansky-distriktet, Kyiv-regionen. 1928.

Statens sentrale audiovisuelle og elektroniske arkiv.

← Generalforsamling på kollektivbruket «Velykyi Perelom», landsbyen Kruhle, Svatove-distriktet, Luhansk-regionen. Desember 1931.

Statens sentrale audiovisuelle og elektroniske arkiv.

Arresterte opprørere, landsbyen Makartetyne, Luhansk-regionen. 1930.
Sektorarkivet til Ukrainas sikkerhetstjeneste.

MOTSTAND MOT SOVJETISK POLITIKK

Reaksjonen på tvangskollektiviseringen og dekulakiseringen var masseprotester fra de ukrainske bønderne. Ifølge offisielle tall fant det i 1930 4098 bondeprotester sted i Ukraina, nesten halvparten av de regjeringsfiendtlige protestene i Sovjetunionen som helhet.

Motstanden var basert på en følelse av urettferdighet på grunn av myndighetenes handlinger, som åpenlyst ranet folk, kastet dem ut av hjemmene sine og ødela kirker. Misfornøyde bønder drepte aktivister som deltok i kollektiviseringen og dekulakiseringen, likviderte landsbyadministrasjonen og løslot dem som var arrestert og fengslet.

I tillegg til væpnet kamp distribuerte medlemmer av den antisovjetiske bevegelsen løpesedler som oppfordret til motstand mot regimet og rettferdighet.

Omfanget til den ukrainske motstanden ble en trussel mot regimet. Sjefen for den statlige politiske avdelingen i Den ukrainske sosialistiske sovjetrepublikken, V. Balytskyi, ledet personlig undertrykkelsen av opprørene og rapporterte kontinuerlig om situasjonen i Ukraina til Josef Stalin.

Et fotografi av våpnene til den antisovjetiske organisasjonen «Frie kosakker» som ble beslaglagt av den statlige politiske administrasjonen i Den ukrainske

sosialistiske sovjetrepublikken, og som ble oppbevart i Motlokh Ivans hus. 1932.

Sektorarkivet til Ukrainas sikkerhetstjeneste.

På leting etter brød i en bondegård i en landsby i Hryshyn-distriktet i Donetsk-regionen. Foto av Mark Zalizniak.

Det sentrale statlige audiovisuelle og elektroniske arkivet.

← Josef Stalin. 29. april 1932.
James Abbe / Associated Press.

ORGANISERINGEN AV HOLODOMOR

Kommunistregimet innså den potensielle faren for folkelig motstand og grep til radikale tiltak.

I løpet av 1932–1933 ble nesten alt brødet de ukrainske bøndene hadde dyrket, tatt fra dem. I noen regioner i Ukraina ble bøndene fratatt 80 % av kornet sitt. Målene for korninnkjøp som var satt for Ukraina, var økonomisk urealistiske, og ukrainerne fikk konfiskert kjøtt, poteter og grønnsaker som bøter for ikke å oppfylle dem. Myn-dighetene foretok husransaker og tok med seg all maten fra landsbyboerne, også den som allerede var tilberedt på kjøkkenet. Til og med redskaper til å male korn, som kvernsteiner og møller, ble konfiskert. Ransakingene ble ofte ledsaget av fysisk vold.

Sultne mennesker lette på åkrene etter aks eller annen mat som var blitt til overs etter innhøstingen. Den 7. august 1932 ble imidlertid det beryktede regjerings-dekretet kjent som «loven om 5 aks» utstedt. I henhold

til denne loven ble kollektivbrukenes eiendom sidestilt med staten. Følgelig ble det å samle bare noen få aks fra en åker på et kollektivbruk ansett som «tyveri av statseiendom», noe som ble straffet med henrettelse eller fengsel i 10 år med konfiskering av eiendom.

Den viktigste ideologen og organisatoren av Holodomor var Josef Stalin. Den praktiske gjennomføringen av folkemordsplanene ble utført av Sovjetunionens regjeringssjef, Vjatsjeslav Molotov, sekretæren i Sovjetunionens sentralkomité, Lazar Kaganovitsj, og lederne for parti- og statsapparatet i Den ukrainske sosialistiske sovjetrepublikken, Pavlo Postysjev, Stanislav Kosior, Vlas Tsjubar og Mendel Chatayevitsj.

➤ En gruppe ukrainske bønder går til byen for å søke frelse, Kharkiv-regionen. 1933.
Foto av Alexander Wienerberger.
Samara Pierces privatarkiv.

OVERLEVELSE

De aller fleste sultende ukrainere tyr til passive former for motstand mot den kunstige hungersnøden. Hovedmålet for folk var å redde mat som kunne redde livet deres fra konfiskering, eller å skaffe seg ekstra mat. I tilfeller der det ikke var mat igjen, måtte de sultne spise det som ble ansett som uspiselig under vanlige omstendigheter.

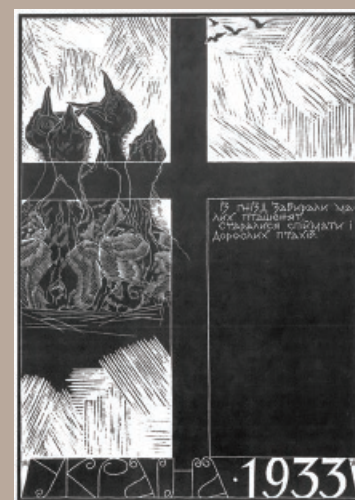
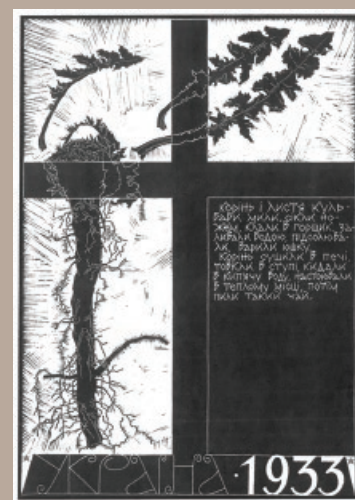
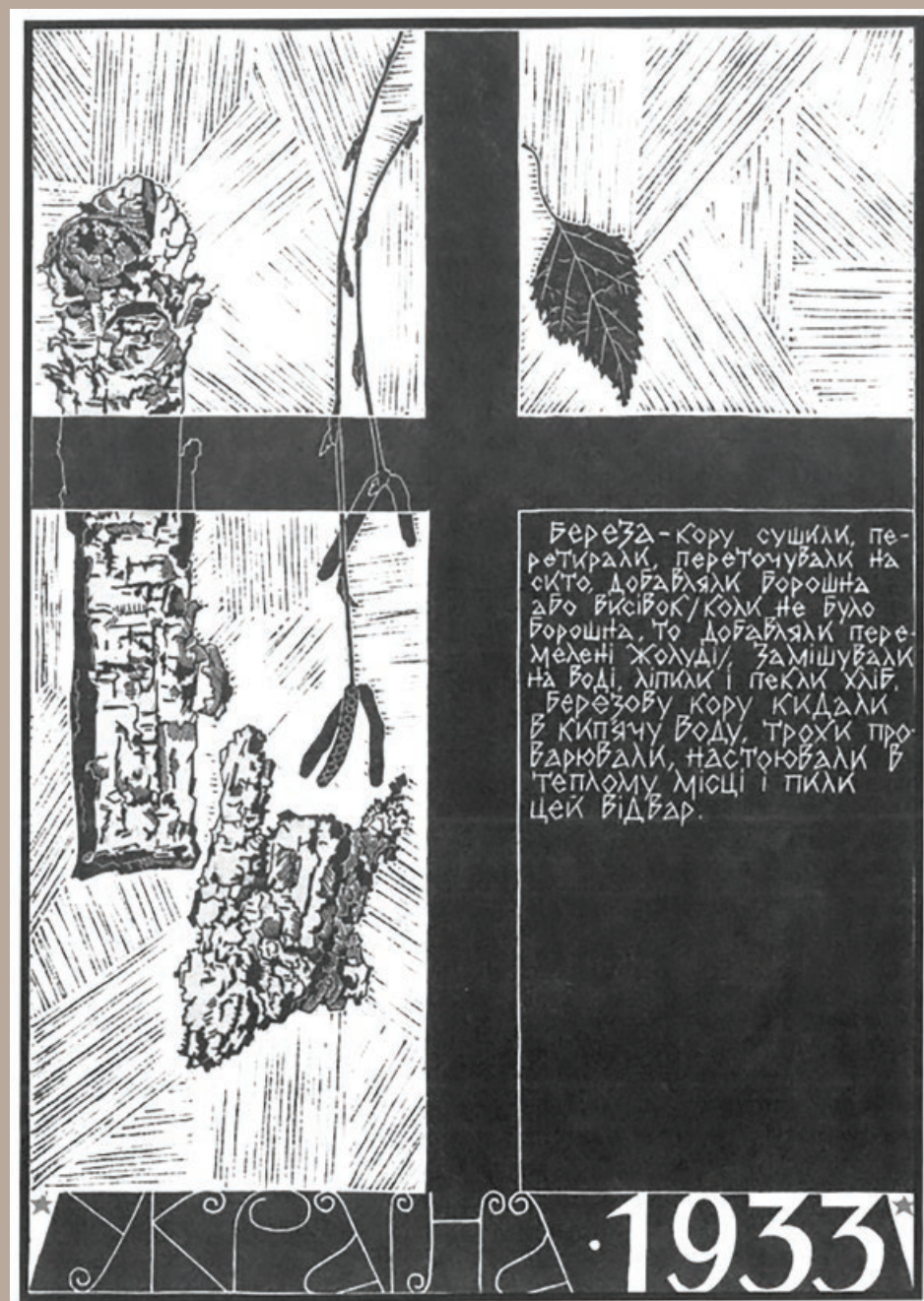
Under Holodomor spiste desperate mennesker tørre agner, ugress, ungt gress, treknopper, eikenøtter, blader og bark fra trær, oljekaker, sukkerroer, akasieblomster osv. Ukrainerne måtte spise ting som alltid har vært ansett som tabu: hunder, katter, rotter, mus, murmeldyr, pinnsvin, ville fugler og til og med insekter.

Det finnes bevis for at sovjetiske myndigheter iverksatte tiltak for å frata sultne ukrainere muligheten til å spise selv surrogater. Vitner til Holodomor husker for eksempel at medlemmer av slepemannskaper bevisst drepte hunder og katter i utsultede landsbyer og tok med seg kadavrene.

↻ Fire små tørkede fisker er denne kvinnens eneste eiendeler, Kharkiv. 1933.
Foto av Alexander Wienerberger.
Samara Pierces private arkiv.

↵ En mor med sultne barn, Kharkiv. 1933.
Foto av Alexander Wienerberger.
Privatarkiv etter Samara Pierce.

DET FINNES BEVIS FOR AT SOVJETISKE MYNDIGHETER IVERKSATTE TILTAK FOR Å FRATA SULTNE UKRAINERE MULIGHETEN TIL Å SPISE SELV SURROGATER

Gravering av Mykola Bondarenko.
Bokalbumet «Ukraina-33: En kokebok.
Menneskets minne».

← Interiør fra Torgsin-butikken i Putivl. 1933–1934.

Statens historiske og kulturelle reservat i byen Putivl.

→ En kø av mennesker som venter på å få levert brød til en Torgsin-butikk i byen Kharkiv, 1933.

Samara Pierces privatarkiv.

«TORGSINER»

Sultne bønder som hadde mer krefter, dro til byene, der de prøvde å kjøpe mat eller bytte husholdningsartikler mot mat. Der ble de forfulgt av politiet, men ved et heldig sammentreff kunne de få tak i mat på byens markeder eller i butikkene i Torgsin-nettverket (russisk for «handel med utlendinger»). I disse butikkene kunne de kjøpe mat i bytte mot gull og sølv (som oftest gifteringer og kors) — riktignok til en ekstremt høy pris.

[27]

Omtrent halvparten av det såkalte edelmetallskrapet som «torgsinene» tok imot, var seremonielle gjenstander og husholdningsartikler. Torgsin-nettverket som Kreml hadde opprettet, ble et instrument for å rane ukrainerne ved å konfiskere smykkene deres i en tid med total hungersnød.

→ En Torgsin-ordre til en verdi av 1 kopek for retten til å motta varer i kjedens butikk. for retten til å motta varer i butikken.

Nasjonalmuseet for folkemordet Holodomor.

[28]

«SVARTE TAVLER»

Enkelte landsbyer som ikke oppfylte planene for korninnkjøp eller motsatte seg den sovjetiske politikken, ble satt på de såkalte «svarte tavlene». Dette innebar at det ble innført et spesielt strafferegime som innebar at slike landsbyer eller hele distrikter ble omringet av tropper eller spesialenheter, og at all mat ble fratatt innbyggerne. I landsbyene på «svartelisten» ble handel forbudt, alle varer ble tatt fra butikkene, og ledelsen i landsbyrådet, kollektivbruket eller particellen kunne bli undertrykt. Beboerne i bygder som sto på den «svarte listen», fikk forbud mot å forlate det avspærrede området. Regimet med «svarte tavler» ble bare innført i de områdene som var bebodd av ukrainere — i Den ukrainske sosialistiske sovjetrepublikken og Kuban. Et slikt undertrykkende tiltak eksisterte ikke på andre territorier i Sovjetunionen, noe som tydelig indikerer den anti-ukrainske orienteringen til Holodomor.

Forfatteren av ideen om «svarte tavler» var L. Kaganovich. Under Holodomor ble 735 distrikter, landsbyer, grender, kollektivbruk, statsgårder og kunstverk svartelistet i Ukraina.

ШАПОВАЛІВКУ та ВИСОКЕ ЗА опортуністичну благодущність у підготовці до 3-ої більшовицької СІВБИ та мобілізації коштів— НА ЧОРНУ ДОШКУ											
ШАПОВАЛІВКА						ВИСОКЕ					
Насінняфонд	на 28-31	на 31-30	темн	Насінняфонд	на 28-31	на 31-30	темн	Страхфонд	на 28-31	на 31-30	темн
30,1%	30,9%	0,8%	26,9%	26,9%	0%	7,9%	8,4%	0,5%	2,1%	2,8%	0,8%
Гроші	31,7%	37,9%	6,2%	Гроші	23,5%	35,0%	11,5%				

«Svarte» og «røde» tavler på en åkermølle. 1932.
gazeta.ua

En rapport om svartelistingen av landsbyene Sjapovalivka og Vysoke i Borznyanskij-distriktet (Tsjernihiv-regionen). Avisen «Kolhosnyk Borzenshchyny», 5. april 1932.
((original i Vernadskij nasjonalbibliotek i Ukraina)).

↶ Tittelen på artikkelen «Fra vår tragedie hinsides Zbruch» som ble publisert i Lviv-avisen Dilo 21. mai 1933.

↶ Landsbyboere i Kharkiv venter på et tog. Bildet ble tatt i hemmelighet av den amerikanske fotografen James Abbe.
James Abbes arkiv.

FORBUDET MOT UTREISE

Etter å ha skapt en kunstig situasjon der ukrainere begynte å dø av sult i hopetall, iverksatte de sovjetiske myndighetene tiltak for å hindre dem i å reise til de delene av Sovjetunionen der det ikke var hungersnød. Den 27. desember 1932 vedtok den sentrale eksekutivkomiteen og rådet for folkekommissærene i Sovjetunionen en resolusjon «Om opprettelsen av et enhetlig passsystem i Sovjetunionen og obligatorisk passregistrering». I henhold til de nye reglene kunne en person bare bo i et bestemt område og være ansatt der. Bøndene fikk ikke utstedt pass, så de ble i praksis fratatt retten til å bevege seg fritt rundt i landet.

Ved de administrative grensene til Den ukrainske sosialistiske sovjetrepublikken utplasserte kommunistene væpnede sperrebånd som ikke tillot folk å forlate Ukraina. I tillegg fikk ukrainske landsbyboere uten pass ikke lov til å kjøpe billetter til tog- og båttransport, og

spesielle mobile innsatsstyrker patruljerte området på jakt etter mennesker på flukt fra Ukraina. Det ble opprettet filtreringsleirer for de internerte. I likhet med ordningen med «svarte tavler» gjaldt reiseforbudet bare for ukrainske territorier.

Regimet var spesielt brutalt mot dem som forsøkte å rømme fra Sovjetunionen til Polen og Romania. Den ukrainske pressen i disse landene var på den tiden full av rapporter om ukrainere som ble skutt da de forsøkte å krysse elvene Dnestr og Zbruch.

← Elever i andre klasse og en lærer i landsbyen Postavmuki (Postav-Muka) i Poltava-regionen. 25. januar 1933. På baksiden av bildet er det en inskripsjon: «...til minne om våre elever i 2. klasse... som var der da og som døde.» Foto fra familiearkivet til Viktor Ivanovitsj Ivanenko, Uzjhorod, sønn av Ivan Josypovitsj Ivanenko (født i 1924), som har fortalt at bare halvparten av elevene på bildet overlevde folkemordet. *Nasjonalmuseet for folkemordet Holodomor.*

KONSEKVENSENE AV HOLODOMOR

Dødstallene etter hungersnøden i Ukraina i 1932–1933 var så enorme at det i mange bygder ikke ble ført noen oversikt over de døde i det hele tatt. I ettertid forsøkte kommunistregimet å skjule antallet drepte ukrainere, og forfalsket derfor demografiske data og hemmeligholdte arkivdokumenter. Det er kjent at minst 4 millioner ukrainere døde av sult. Men dette er ikke det endelige tallet. I dag fortsetter historikere og demografer å forske på dette spørsmålet. Det er imidlertid viktig å understreke at omfanget av demografiske tap ikke er avgjørende for å fastslå om det er begått folkemord. Vår plikt er å utarbeide en så nøyaktig liste over Holodomors ofre som

mulig. Manipulasjoner med antallet ofre for Holodomor er uakseptabelt.

Konsekvensen av folkemordet var ødeleggelsen av den ukrainske livsstilen. Tradisjonell kultur og folkeskikker ble deformert. Holodomor endret fullstendig den vanlige måten å drive jordbruk på landsbygda på. I flere tiår var de ukrainske bøndene redusert til rettighetsløse kollektivbønder, uten pass og pensjon. Holodomor førte til at det vokste opp hele generasjoner som ikke stilte kommunistmyndighetene «ubehagelige spørsmål» om hvor millioner av deres landsmenn hadde forsvunnet.

DET ER KJENT AT MINST 4 MILLIONER
UKRAINERE DØDE AV SULT

Et skilt med påskriften «Det er forbudt å begrave folk her». 1933.

Foto av Oleksandr Wienerberger.

Privatarkiv etter Samara Pierce.

➤ Øde hus med bønder som har dødd av sult, Kharkiv-regionen. 1933, foto av Alexander Wienerberger.

Privatarkiv fra Samara Pierce.

➤ En massegrav med ofre for Holodomor, Kharkiv-regionen. 1933, foto av Oleksandr Wienerberger.

Samara Pierces privatarkiv.

De som ble foreldreløse som følge av Holodomor, visste overhodet ikke hva de het eller hvem familien deres var.

En viktig del av den kommunistiske politikken i Ukraina var å etablere prestisjen til russisk kultur, som ble fremhevet som overlegen ukrainsk kultur. Russisk ble erklært som språket for interetnisk kommunikasjon mellom folkene i Sovjetunionen. I stedet fikk det ukrainske språket i Ukraina status som et «provins-» eller «bondespråk». På slutten av 1933, umiddelbart etter Holodomor, innførte kommunistene en ny stavemåte for det ukrainske språket, som på kunstig vis brakte det nærmere rus-

sisk. I årene som fulgte ble de ukrainske ordene som ikke lignet russisk, konsekvent fjernet fra ordbøkene og erstattet med nyoppfunnede ord. Denne politikken forsterket russifiseringen av ukrainerne i Ukraina.

↑ Rafal Lemkin.
istpravda.com.ua

HVORFOR ER HOLODOMOR ET FOLKEMORD

Rafal Lemkin, en amerikansk jurist av polsk-jødisk avstamning, kalte det kommunistiske regimets forbrytelser mot ukrainerne for et klassisk eksempel på sovjetisk folkemord. Det var denne forskeren som introduserte ordet folkemord i 1944, og som senere bidro til at FN-konvensjonen om forebygging og bestraffelse av folkemord ble vedtatt. I Rafal Lemkins aldri utgitte «Folkemordets historie» finnes et essay med tittelen «Det sovjetiske folkemordet i Ukraina», der advokaten i detalj forklarer det stalinistiske regimets folkemorderiske handlinger mot ukrainerne. Advokaten identifiserte fire komponenter i planen for å ødelegge den ukrainske nasjonen: eliminering av intelligentsiaen (nasjonens «hjerne»), ødeleggelse av kirken (nasjonens «sjel»), utsulting av de ukrainske bøndene (de viktigste bærerne av den nasjonale ånden og tradisjonene) og tvungen endring av den etniske sammensetningen av ukrainsk land.

Rafal Lemkin understreket at den ukrainske nasjonen var for stor til å kunne ødelegges fullstendig. Derfor forsøkte bolsjevikregimet først og fremst å overvinne ukrainernes økonomiske uavhengighet og utslette deres følelse av nasjonal identitet. Folkemordet som kommunistene organiserte, var direkte rettet mot å eliminere det ukrainske folket som en integrert enhet, noe som skulle eliminere muligheten for at Ukraina kunne løsrive seg fra Sovjetunionen.

Holodomor, som var planlagt av Kreml, skapte levevilkår for ukrainere som var utformet for å ødelegge dem helt eller delvis, noe som fullt ut oppfyller definisjonen av folkemord i henhold til FNs konvensjon om forebygging og bestraffelse av folkemord.

↗ Et barn går forbi liket av et holodomoroffer. Kharkiv. 1933.
Foto av Oleksandr Wienerberger.
Privatarkiv etter Samara Pierce.

← Et offer for Holodomor, Kharkiv. 1933.
Foto av Alexander Wienerberger.
Samara Pierces privatarkiv.

[39]

- ➔ Tredje side i Gareth Jones' pass, som han reiste til Sovjetunionen med i 1933.

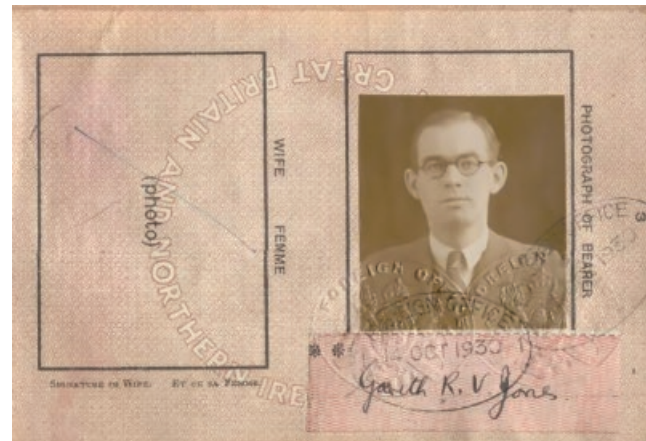
*Gareth Vaughan Jones Archive
(The National Library of Wales).*

- ➔ Et Leica II-kamera som har tilhørt Alexander Wienerberger.
23. november 2022.
Foto av Olga Kovaleva.

*Nasjonalmuseet for folkemordet
Holodomor.*

- ↩ Metropolit Andrej under et pastoralt besøk til de troende i den ukrainske gresk-katolske kirken i Amerika.
1920s.

*Ukrainas sentrale historiske
statsarkiv, Lviv.*

OMVERDENENS REAKSJON PÅ HOLODOMOR

Selv om Sovjetunionen offisielt benektet at det var hungersnød, spredte sannheten seg over hele verden takket være utenlandske journalister som klarte å komme seg til de utsultede landsbyene i Ukraina og rapporterte i pressen om det de så. Den mest kjente av dem var Gareth Jones, en journalist fra Manchester Guardian, som ikke bare publiserte en rekke artikler om situasjonen i Ukraina, men også holdt en pressekonferanse for å fortelle om hungersnøden.

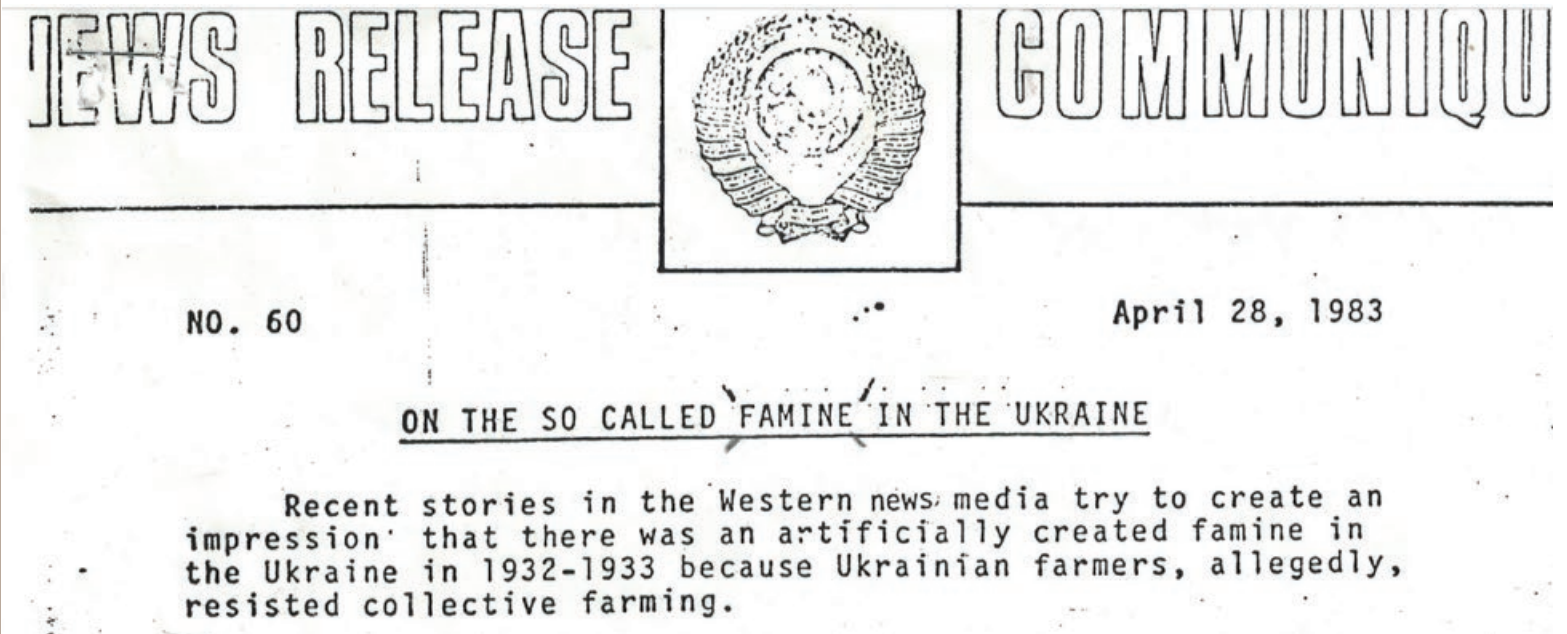
Også regjeringer i land som Italia, Tyskland og Polen var klar over massedrapene på ukrainere gjennom sine

diplomater i Sovjetunionen. Ukrainere som bodde i vestlige land, søkte hjelp fra Det internasjonale Røde Kors, Folkeforbundet og andre internasjonale organisasjoner. Den ukrainske gresk-katolske kirken, ledet av metropolit Andrej Sjeptytskij, oppfordret kristne over hele verden til å hjelpe Ukraina.

Dessverre var alle disse anstrengelsene forgjeves — det internasjonale samfunnet grep ikke inn. Moskva gjorde dessuten store anstrengelser for å benekte eksistensen av hungersnøden og diskreditere dem som snakket om den.

[40]

MOSKVA GJORDE DESSUTEN STORE
ANSTRENGELSER FOR Å BENEKTE
EKSISTENSEN AV HUNGERSNØDEN
OG DISKREDITERE DEM SOM
SNAKKET OM DEN

Fragment av en pressemelding distribuert av
Sovjetunionens ambassade i Canada, der det slås fast
at det ikke var noen hungersnød i Ukraina
i 1932–1933.

Arkivet til det ukrainsk-kanadiske forsknings- og
dokumentasjonssenteret (Toronto).

FORNEKTELSE AV HOLODOMOR

For å bevise at det ikke fantes noen hungersnød i Sovjetunionen, organiserte Moskva demonstrasjonsbesøk av utenlandske politikere og kulturpersonligheter som skulle overbevise omverdenen om at ukrainerne ikke sultet. Blant disse figurene var Bernard Shaw, Edouard Herriot, H.G. Wells og Romain Rolland.

En annen rolle ble tildelt utenlandske journalister, som gikk med på å lukke øynene for den sovjetiske propagandaens manipulasjoner. Utenlandske journalister hadde forbud mot å reise rundt i landet på egen hånd, og hvis de gjorde det, måtte de følge klart definerte ruter. Den mest kjente utenlandske journalisten som bevisst fornektet Holodomor, var Walter Duranty (Moskva-korrespondent for New York Times). I artiklene sine rettferdiggjorde han den kommunistiske politikken og benektet massedød på grunn av sult, men i private samtaler innrømmet han at millioner av ukrainere døde i løpet av bare ett år.

På 1980-tallet, da ukrainske samfunn i USA og Canada lyktes med å rette verdens oppmerksomhet mot Holodomor, lanserte Sovjetunionens statlige sikkerhetskomité Operasjon Fariseerne. Formålet med denne operasjo-

nen var å diskreditere de medlemmene av den ukrainske diasporaen i Nord-Amerika som fortalte sannheten om Stalins forbrytelse. Sovjetiske diplomater overbeviste politikere fra USA og Canada om at deltakelse i arrangementer til minne om Holodomor ville skade deres politiske karrierer. Kremles propagandakampanje mislyktes imidlertid, og Sovjetunionens sammenbrudd satte ny fart i forskningen og spredningen av informasjon om Holodomor.

Etter at Sovjetunionen forsvant fra verdenskartet, tok Russland på seg rollen som Holodomor-fornekker. Kreml klarte ikke å tilbakevise at hungersnøden i 1932–1933 var et faktum, noe som er blitt offentlig kjent, og forsøkte å benekte at den var overlagt og anti-ukrainsk. Ved hjelp av de mest moderne verktøyene for informasjonsspredning forsøker russiske forskere, diplomater, journalister og bloggere å overbevise verden om at Holodomor ikke var et folkemord.

↻ Edouard Herriot besøker Kyiv.
27. august 1933.
Serhiy Bilokins nettside:
www.s-bilokin.name.

← Walter Duranty. 1936.
John Rooney / Associated Press.

HOLODOMOR-FORNEKTERNES FORTELLINGER

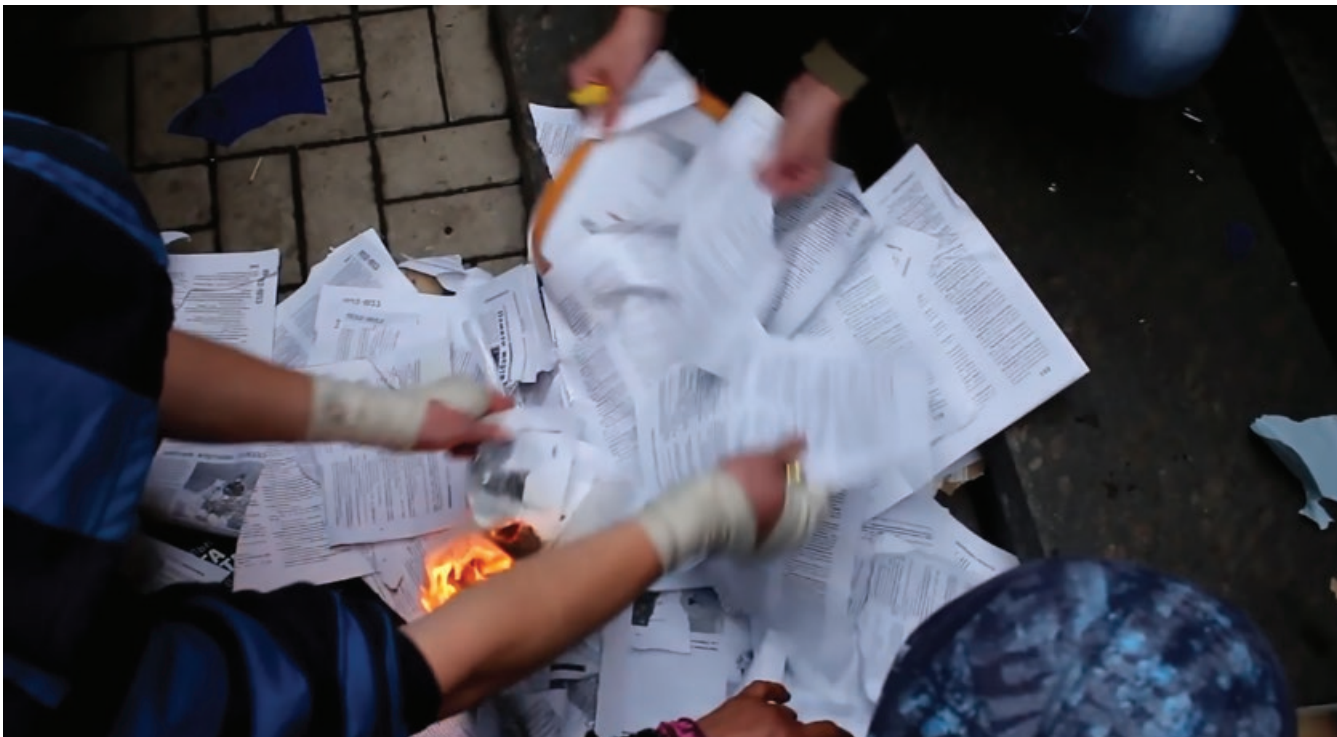
Til tross for de ugjendrivelige fakta som historikere og jurister har slått fast, fornektes Holodomor fortsatt den dag i dag.

FORNEKTELSE: Hungersnøden på begynnelsen av 1930-tallet inntraff også i andre regioner i Sovjetunionen, med unntak av Ukraina, så Holodomor kan ikke være et folkemord på ukrainere.

FAKTUM: Undertrykkelseslovgivningen var i kraft i hele Sovjetunionen, men omfanget og brutaliteten var størst i Ukraina og Kuban (en region i Nord-Kaukasus som var befolket av mer enn 60 % ukrainere). I tillegg var det bare ukrainere som ble sperret inne i sultesonen. Det var i Ukraina og Kuban at dødstillene fra hungersnøden i 1932–1933 var høyest. Hvis hungersnøden hadde vært den samme i hele Sovjetunionen, ville myndighetene ikke hatt behov for å hindre ukrainere i å forlate Ukraina. Å anerkjenne Holodomor som et folkemord på ukrainere fornekter på ingen måte Stalins kriminelle handlinger mot andre folkeslag i Sovjetunionen.

➤ Bøker fra biblioteksamlingene ved Azov State University, klargjort av okkupantene for ødeleggelse. Mariupol. Februar 2023. *Mariupol byråd.*

➤ Stillbilde fra videoen av brenningen av den nasjonale boken for Holodomor-ofrene. Donetsk-regionen» i Donetsk. 3. mai 2014. *Pro-russiske propagandamedier.*

FORNEKTELSE: Holodomor var rettet mot innbyggerne på landsbygda, og dermed mot en sosial gruppe, ikke mot alle ukrainere som et nasjonalt fellesskap. Den sosiale gruppen faller ikke inn under beskyttelsen til FNs folkemordkonvensjon fra 1948.

FAKTUM: På 1930-tallet var Ukraina et jordbruksland. Rundt 80 prosent av befolkningen var ukrainere. Siden de fleste ukrainere bodde i landsbyer, var andelen ukrainere blant innbyggerne på landsbygda enda høyere. Dermed var de ukrainske bøndene en integrert del av den ukrainske nasjonen som sådan. Det bør også bemerkes at samtidig med Holodomor utryddet kommunistregimet bevisst den ukrainske intelligentsiaen gjennom undertrykkelse.

FORNEKTELSE: Kommunistregimet forårsaket utilsiktet Holodomor i 1932–1933 i et forsøk på å forberede seg raskt på krig, under trusselen om invasjon fra fascistiske stater.

FAKTUM: I 1932–1933 hadde Sovjetunionen ingen felles grense med Tyskland, og landet hadde et godt naboforhold til det fascistiske Italia. Tyske hemmelige militærskoler opererte i Sovjetunionen, og den sovjetiske regjeringen plasserte militære ordrer hos italienske bedrifter. I august 1939 undertegnet Moskva og Berlin Molotov-Ribbentrop-pakten, som sementerte vennskapet mellom de to menneskehatende regimene.

Anerkjennelsen av Holodomor som et folkemord på internasjonalt nivå understreker først og fremst den internasjonale solidariteten med ukrainerne som et folk hvis representanter ble ofre for et folkemord som ble fortiet og benektet i flere tiår. Sovjetunionens etterfølger, Putins Russland, begikk folkemord allerede i 2022–2024. En av hovedårsakene til Kremles nåværende oppførsel er mangelen på straff for det stalinistiske regimets folkemorderiske handlinger for 90 år siden.

← Tale av James Mace på konferansen
«Holodomor in Ukraine 1932–1933.
New Research Findings» ved Universitetet
i Toronto. 30. september 1990.
*Arkivet til det ukrainsk-kanadiske forsknings-
og dokumentasjonssenteret.*

ANERKJENNELSE AV HOLODOMOR SOM FOLKEMORD

Siden slutten av 1940-tallet har ukrainere i diasporaen gjort en betydelig innsats for å få det stalinistiske regimets forbrytelser anerkjent som folkemord. I 1985–1988 konkluderte den amerikanske kongressens kommisjon om den store hungersnøden i Ukraina i 1932–1933 (kjent som James Mace-kommisjonen) med at kommunistregimet bevisst og med overlegg sultet millioner av ukrainere til døde. Kommisjonens arbeid fikk stor gjenklang i USA og påvirket blant annet prosessen med å anerkjenne Holodomor som et folkemord. «Josef Stalin og hans følge begikk folkemord på ukrainerne i 1932–1933», het det i konklusjonene.

I 1991 kollapset Sovjetunionen, og Ukraina erklærte seg uavhengig. Det historiske minnet om Holodomor 1932–1933 begynte å bli gjenopprettet: arkiver ble

åpnet, tidligere hemmelige dokumenter ble avklassifisert, og tusenvis av ukrainske borgere som overlevde Holodomor-folkemordet, vitnet.

Offentlige initiativer som bidro til studiet av Holodomor-historien, som Foreningen for Holodomor-forskere, Prosvita-selskapet og Minnesforeningen, spilte en viktig rolle i denne fasen. Det er verdt å fremheve det aske-tiske arbeidet til Marian Kots, Lidiia Kovalenko, Volodymyr Manyak, Levko Lukianenko og Mykola Rudenko. Siden slutten av 1980-tallet har det blitt opprettet en offentlig minnedag for ofrene for Holodomor, og det har blitt reist minnesmerker over ofrene for Holodomor.

Under Viktor Jusjtsjenkos presidentperiode (2005–2010) ble Holodomor et av de viktigste temaene i den nasjonale minnepolitikken. Den ukrainske staten satset

på forskning om holodomorens historie, publisering av arkivmateriale, avduking av minnesmerker og offentlige arrangementer som informerte folk om sannheten om det stalinistiske folkemordet i 1932–1933, og hedret ofrene.

I 2009 ble Holodomor-museet grunnlagt, en institusjon som er dedikert til å studere og fremme historien om folkemordet på ukrainerne. I dag organiserer museet en rekke undervisnings- og utstillingsprosjekter, samler inn gjenstander knyttet til Holodomor, registrerer vitnesbyrd fra overlevende og publiserer forskning. I 2017 begynte byggingen av museets andre fase, som fortsatt pågår. I 2006 anerkjente Verkhovna Rada i Ukraina Holodomor som et folkemord. Ukraina oppfordret andre land til å anerkjenne Holodomor som folkemord. I tillegg til

vårt land har 28 land ved inngangen til 2024 anerkjent Holodomor som et folkemord. I ytterligere fire land har ett av kamrene i de nasjonale parlamentene gjort det samme.

I løpet av 2009–2010 gjennomførte Ukrainas sikkerhetstjeneste en etterforskning som førte til en rettsavgjørelse om at lederne av Sovjetunionens kommunistparti, ledet av Josef Stalin, begikk folkemord på deler av den ukrainske nasjonen for å forhindre opprettelsen av et uavhengig Ukraina.

INNHold

Hva er Holodomor	1
Den sovjetiske okkupasjonen av Ukraina	3
Hungersnøden i 1921–1923	5
Den kontroversielle «ukrainiseringen»	10
Ødeleggelsen av den ukrainske autokefale ortodokse kirken	11
Dekulakisering	14
Kollektiviseringen	17
Motstand mot sovjetisk politikk	19
Organiseringen av Holodomor	22
Overlevelse	23
«Torgsiner»	27
«Svarte tavler»	29
Forbudet mot utreise	32
Konsekvensene av Holodomor	33
Hvorfor er Holodomor et folkemord	37
Omverdenens reaksjon på Holodomor	40
Fornektelse av Holodomor	43
Holodomor-fornekternes fortellinger	45
Anerkjennelse av Holodomor som folkemord	49

Anbefalt for publisering av det vitenskapelige og metodologiske rådet ved Nasjonalmuseet for folkemordet
Holodomor (protokoll nr. 2 av 22. april 2024).

Kozytskyi Andrii, Kostiv Mykhailo.
Holodomoren: Grunnleggende fakta: en populærvitenskapelig publikasjon / Andrii Kozytskyi, Mykhailo Kostiv —
Kyiv: Nasjonalmuseet for folkemordet Holodomor, 2024. 52 s.

Hva er Holodomor? Hvorfor og hvordan skjedde det? Hva var konsekvensene? Hvordan reagerte verden på at millioner av ukrainere døde av sult? Hvorfor er Holodomor et folkemord? Svarene på disse spørsmålene finner du på sidene i boken du holder i hendene. I den har Holodomormuseets forskere kort og enkelt fortalt det du trenger å vite om hendelsene i 1932–1933. Publikasjonen bruker delvis materiale fra utstillingen til Nasjonalmuseet for folkemordet Holodomor «Holodomor: Sovjetunionens folkemord på ukrainere».

På omslaget finner du fotografier tatt i 1933 av den østerrikske ingeniøren Alexander Wienerberger i Kharkiv og et bilde av skulpturen Bittert minne om barndommen (skapt av Petro Drozdovskij og billedhuggeren Mykola Obeziuk), som befinner seg på Nasjonalmuseet for folkemordet Holodomor.

Design: Victoria Odnosum
Oversettelse, redigering og korrektur av utgaven er utført
med bistand fra Olena Sira i samarbeid med Sunndal
folkebibliotek (Norge).

Format 210×210 mm
Offsetpapir. Offsettrykk.
Skrifttype: Helvetica
Sidestørrelse: / Betinget trykt side: 4,25.
Opplag 500 eksemplarer.

Holodomor
Museum

NASJONALMUSEET FOR FOLKEMORDET HOLODOMOR

Kyiv, Lavrska-gaten, 3

holodomormuseum.org.ua

+38 (044) 254 45 12

@HolodomorMuseum

@holodomor.museum

@HolodomorMuseum

@HolodomorMuseum

The Holodomor Museum /
Музей Голодомору

@Holodomor_Museum